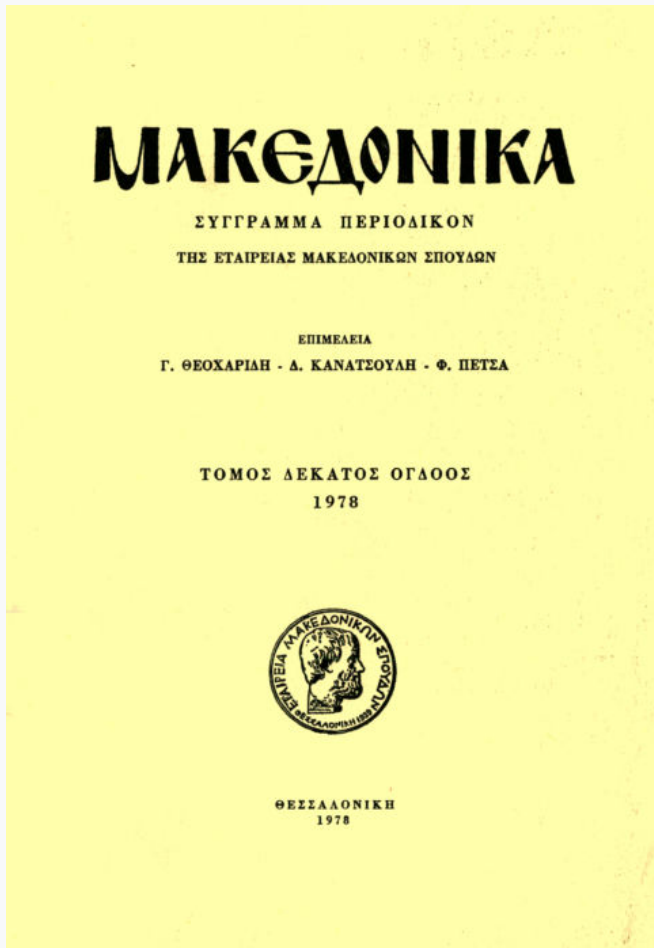

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Νικόλαος Κοριτζάς ο εκδότης και βιογράφος του
Αθανάσιου Χριστόπουλου

Νέστωρ Καμαριανός

doi: [10.12681/makedonika.493](https://doi.org/10.12681/makedonika.493)

Copyright © 2014, Νέστωρ Καμαριανός

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καμαριανός Ν. (1978). Νικόλαος Κοριτζάς ο εκδότης και βιογράφος του Αθανάσιου Χριστόπουλου. *Μακεδονικά*, 18(1), 172-180. <https://doi.org/10.12681/makedonika.493>

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΡΙΤΖΑΣ Ο ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΒΙΟΓΡΑΦΟΣ
ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Νικόλαος Καζακλῆς Κοριτζᾶς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας διανοούμενους πὺν ἔζησε στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα στὰ Πριγκιπάτα καὶ φρόντισε νὰ ἐκδώσει τὰ ἔργα τοῦ Ἀθανασίου Χριστόπουλου: «Πολιτικά παράλληλα» Παρίσι (1833), «Λυρικά» (Παρίσι 1833) καὶ «Ἑλληνικά ἀρχαιολογήματα» (Ἀθήνα 1853), πὺν περιέχουν τὰ κατάλοιπα τοῦ ποιητῆ¹. Στὸ τρίτο ἔργο ὁ Κοριτζᾶς δημοσιεύει, σὰν εἰσαγωγή, μιὰ ἐκτενὴ βιογραφία τοῦ «Νέου Ἀνακρέοντα», ὅπου βρίσκουμε πολλές πολὺτιμες λεπτομέρειες πὺν σύναξε κατὰ τις συνομιλίες πὺν εἶχε μὲ τὸν ἀγαπητὸ του φίλο. Ὁ Κοριτζᾶς δὲν τὴν ὑπογράφει, ἀλλὰ, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ διάφορα τεκμήρια, εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας.

Μὲ τις ἐκδόσεις καὶ τὴ βιογραφία πὺν δημοσίευσε ὁ Κοριτζᾶς ἀσχολούμαστε ἐν ἐκτάσει σὲ μιὰ μονογραφία πὺν γράψαμε γιὰ τὸ Μακεδόνα ποιητῆ, καὶ ἡ ὁποία ἐλπίζουμε νὰ δημοσιευθεῖ σύντομα. Σὲ τούτη τὴ μελέτη μας ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ μόνον μερικὰ σκόρπια στοιχεῖα γιὰ τὸν Κοριτζᾶ, πὺν εἶναι ἄγνωστα στοὺς Ἑλληνας ἄρνητες.

Ὁ Κοριτζᾶς δὲν ἦταν ἕνας φημισμένος διανοούμενος στὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ ἐπειδὴ συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ ὄνομα τοῦ «Νέου Ἀνακρέοντα», θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουμε μερικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του.

Ὁ ἱστορικὸς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας Γεώργιος Βαλέτας γράφει γιὰ τὸ θαυμαστὴ καὶ ἐνθουσιώδη ἐκδότῃ τοῦ Χριστόπουλου ὅτι «δὲν κατέχουμε βιογραφικὰ στοιχεῖα» καὶ προσθέτει μάλιστα ὅτι «δὲν ἦταν λόγιος»². Ἐπειδὴ μᾶς ἀπασχόλησε ιδιαίτερα ὁ Μακεδόνας ποιητῆς συλλέξαμε μ' αὐ-

1. Ὁ Κοριτζᾶς δὲν εἶχε τὰ οικονομικὰ μέσα νὰ τυπώσει αὐτὸ τὸ βιβλίον. Εὐτυχῶς κατόρθωσε νὰ βρεῖ ἕνα φιλόκαλον καὶ φιλόμουσον πατριώτη, τὸν Ἡπειρώτη Τριαντάφυλλον Μπάρτα, πὺν ἔκαμε ὅλες τις δαπάνες, ὅπως δείχνει καὶ ἡ μνεῖα στὸν τίτλον τοῦ βιβλίου, γι' αὐτὸ ἀποροῦμε πῶς ὁ Βαλέτας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ βιβλίον βγήκε στὰ 1853 «μὲ δαπάνη» τοῦ Κοριτζᾶ, βλ. Γ. Βαλέτας, Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, Ἀπαντα, Ἀθήνα 1969, σ. 600.

Δὲν ξέρουμε ἂν ὁ ποιητῆς προτοῦ πεθάνει ἔδωσε στὸν Κοριτζᾶ τὰ χειρόγραφα του νὰ τὰ δημοσιεύσει, ἢ ἂν ὁ γιὸς τοῦ ποιητῆ, ὁ Θεμιστοκλῆς, μετὰ τὸ θάνατον τοῦ πατέρα του, τὰ ἔθεσε στὴ διάθεση τοῦ οἰκογενειακοῦ τους φίλου Κοριτζᾶ. Τὸ εὐχάριστον εἶναι ὅτι ὁ Κοριτζᾶς κατόρθωσε νὰ τὰ δημοσιεύσει καὶ νὰ τὰ γλιτώσει ἀπὸ ἀφανισμόν.

2. Γ. Βαλέτας, ἔ.ἀ.

τὴν τὴν εὐκαιρία καὶ μερικά σκόρπια στοιχεῖα γιὰ τὸν Ν. Κοριτζᾶ, ποὺ συνετέλεσε πολὺ στὴ διάδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Χριστόπουλου.

Στὰ 1814 βρίσκουμε τὸ Νικόλαο Καζακλή Κοριτζᾶ ὡς μαθητὴ στὴν Ἑγεμονικὴ σχολὴ τοῦ Ἰαίου¹. Ἀφοῦ τὴν τελείωσε, ἔφυγε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ συμπληρώσει τίς σπουδές του. Στὴν πρωτεύουσα ὁμοῦ τῆς Γαλλίας, φαίνεται, δὲν ἦταν καλὰ τὰ οἰκονομικά του, καί, γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ τελειώσει τίς σπουδές του, προσπάθησε νὰ κερδίσει μερικά χρήματα μεταφράζοντας στὴ νεοελληνικὴ ἓνα ἔργο τοῦ φημισμένου Γάλλου μαθηματικοῦ Sylvestre-François Lacroix, τὸ ὁποῖο μεταχειρίζονταν στίς παραδόσεις τους οἱ καθηγητὲς τῶν Ἑγεμονικῶν Ἀκαδημιῶν τῶν Πριγκιπάτων².

Τὴν 1η Ἰουλίου 1819 ὁ Ν. Κοριτζᾶς στέλνει ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸ ἑλληνικὸ περιοδικὸ τῆς Βιέννης «Λόγιος Ἑρμῆς» μιὰ ἀγγελία, στὴν ὁποία, ἀφοῦ παρουσιάζει μὲ λίγα λόγια τὸ ἔργο τοῦ Γάλλου συγγραφέα, προσθέτει: «Ταύτην τὴν πραγματείαν τοῦ ῥηθέντος σοφοῦ ἰδὼν, ἐνόμισα καλὸν καὶ ὠφέλιμον νὰ τὴν μεταφράσω εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ ἴδουσι ὅσοι τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα μετέρχονται καὶ ἐπιθυμοῦν τὴν πρόδον τῶν μαθητῶν, ποίους τρόπους καὶ μέσα οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης διδάσκαλοι μεταχειριζόμενοι, ἐκτείνουν τὰ φῶτα καὶ διεγείρουν τῶν νέων τὴν ἔφεσιν πρὸς αὐτά».

Ὁ Κοριτζᾶς καλεῖ τοὺς συμπατριῶτες του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ διασπορά, «ὅσοι ἀπὸ φιλομάθεια κινούμενοι καὶ εἰς τὴν νεολαίαν χαριζόμενοι θέλουσιν τὴν μετάφρασιν τοῦ βιβλίου», «νὰ καταγραφθοῦν, ὡς συνήθως, πρὸς εἶδῃσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σωμάτων, ὅσα εἶναι χρεία νὰ τυπωθοῦν»³. Τὸ βιβλίον θὰ περιέχει 420 περίπου σελίδες σὲ 8ο σχῆμα καὶ θὰ στοιχίζει 12 γρόσια στὴν Ἑλλάδα καὶ 10 φράγκα στὰ ἄλλα μέρη. Μὲ τίς ἐγγραφές τῶν συνδρομητῶν σὲ διάφορες πόλεις ὁ Κοριτζᾶς ἐπιφόρτισε γνωστὰ πρόσωπα καὶ δασκάλους καὶ ἀξίζει νὰ σημειώσουμε τὰ ὀνόματά τους: Στὴν Κωνσταντινούπολιν εἶναι ὁ γνωστὸς Φιλικὸς Παναγιώτης Σέκερης, στὴ Σμύρνη ὁ ἑλλογιμώτατος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, στὴ Θεσσαλονικὴ ὁ ἐντιμώτατος Νικόλαος Ξατές, στίς Κυθωνίες ὁ ἑλλογιμώτατος Κωνσταντῖνος Τόμπρας, στὸ Βουκουρέστι ὁ ἄρχων στόλνικος διδάσκαλος τῆς ἡγεμονικῆς σχολῆς Κωνσταντῖνος Νικολάου καὶ ὁ ἑλλογιμώτατος Κωνσταντῖνος Κλωνάρης⁴.

1. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1814, σ. 88.

2. Ariadna Camariano-Cioran, Les Academies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs, Thessaloniki 1974, σ. 233 καὶ 544.

3. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1819, σ. 716

4. Ὁ Κωνσταντῖνος Κλωνάρης ἦταν δάσκαλος στὸ Βουκουρέστι στὰ 1819, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 1820. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ὁ Κωνσταντῖνος Κλωνάρης κατέφυγε στὸ Σιμπίου τῆς Τρανσυλβανίας. Τὸν βρίσκουμε νὰ μνημονεῖται στὰ κατὰστιχα τοῦ ἑμπορικοῦ οἴκου Χατζῆ Γιαννοῦση. Στίς 8 Ὀκτωβρίου 1823 ὁ Κλωνάρης εἶχε δανείσει στὸ

στο Ίάσιο ο έλλογιμότατος Δημήτριος Παρρησιάδης¹ και ο διδάσκαλος τής άλληλοδιδασκτικής μεθόδου Γεώργιος Κλεόβουλος, στην Κραϊόβα ο διδάσκαλος σλουτζάρης Τριαντάφυλλος, στη Βιέννη οι εκδότες του «Λογίου Έρμη» και οι άδελφοί Καπετανάκη, στο Λιβόρνο ο έντιμότατος Άνδρέας Λουριώτης, στην Όδησσό οι έλλογιμότατοι τής εκεί σχολής τών Γραικών διδάσκαλοι Γ. Γεννάδιος και Ί. Γ. Μακρής και στο Τριέστι ο έξοχότατος τής εκεί σχολής διδάσκαλος Φιλιτάς.

Φαίνεται ότι τά σπουδαία πρόσωπα που ανέλαβαν την έγγραφη συνδρομητών ήθελαν να έλθουν προς βοήθεια τόσον του Κοριτζά, όσον και τής σπουδάζουσας νεολαίας, αλλά δυστυχώς δέν τό κατόρθωσαν. Τό βιβλίό του Κοριτζά, πολύ πιθανόν, δέν είδε τό φώς τής ημέρας και γι' αυτό δέν αναφέρεται στη «Νεοελληνική βιβλιογραφία» του Γκίνη Μέξα και δέν ύπάρχει στη Βιβλιοθήκη τής Ρουμανικής Άκαδημίας που είναι πλούσια σε νεοελληνικές εκδόσεις του 19ου αιώνα.

Τήν οικονομική κατάσταση του Κοριτζά στο Παρίσι γνώριζε πολύ καλά ο Νικόλαος Σάββας Πίκκολος που ζούσε και συναναστροφόταν τους Έλληνες που σπούδαζαν στην πρωτεύουσα τής Γαλλίας. Μιά διαπίστωση έχομε από τόν Άθανάσιο Βογορίδη, ό όποιος, γεμάτος χαρά, έγγραφε στον πρώην μητροπολίτη Ούγγροβλαχίας Ίγνάτιο, που εκείνη τήν εποχή φρόντιζε, μαζί με τή Ρωξάνδρα Edling, για τους Έλληνες φοιτητές στην Ίταλία, ότι «εὐρέθη τρόπος νά βοηθηθῆ ὁ Κοριτζᾶς. Κατά παράκλησιν και σύστασιν του Πικκόλου προς τόν Ίακωβάκη Ρίζον, ὁ αὐθέντης τής Μολδαβίας κατένευσε νά τόν χορηγῆ τά ἀναγκαῖα έξοδα»².

Άπό μία άναπόκριση που έστειλε ο Νικόλαος Σάββας Πίκκολος στις 18 Μαρτίου 1820 στο περιοδικό τής Βιέννης «Λόγιος Έρμη», τήν όποία ύπογράφει μόνον με τό γράμμα «Σ» (=Σ<άββας>)³ μαθαίνουμε ότι πέτυχε,

γιο του Χατζή Γιαννούση, Νικολάκη, 1.500 γρόσια, τά όποία του επιστράφησαν στις 29 Νοεμβρίου μαζί με τόν τόκο, βλ. Άρχεῖα του Κράτους, του Βουκουρεστίου, χφ 518, φ. 203 και χφ. 699, φ. 113.

1. Ο Δημήτριος Παρρησιάδης ήταν συμμαθητής του Κοριτζά στο Ίάσιο, «Λόγιος Έρμη», 1814, σ. 88 και κατόπιν δάσκαλος στο Βουκουρέστι.

2. Βλ. Σπυρίδωνος Κ. Παπαγεωργίου, Του Μητροπολίτου Άρτης Ίγνατίου Α', άλληλογραφία, «Επετηρίς Φιλ. Συλλόγου Παρνασσού» ΧΙΙΙ (1917) 222. Σε μία σημείωσή του ο Σπ. Παπαγεώργιος γράφει ότι ο Ίακωβάκης Ρίζος είναι «ὁ Ίάκ. Ρίζος Ραγκαβῆς, ὁ παρά τῷ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἄλεξ. Σούτσῳ, συγγενεὶ αὐτοῦ και ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας δρᾶσας μέχρι τοῦ 1821». Ο Παπαγεώργιος δέν είναι καλά πληροφορημένος και δέν γνωρίζει ότι εκείνη τήν εποχή ήταν δύο ποστέλνικοι, ὁ ένας ὀνομαζόταν Ίακωβάκης Ρίζος Νερούλος και ὁ άλλος Ίακωβάκης Ρίζος Ραγκαβῆς, ὁ πρώτος ήταν στην αὐλή του Μιχαήλ Σούτσου, ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας, και ὁ δεύτερος στην αὐλή του Ἄλεξάνδρου Σούτσου, ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Ο Βογορίδης έννοει τό Ρίζο Νερούλο και ὄχι τό Ρίζο Ραγκαβῆ.

3. «Λόγιος Έρμη», 1820, σ. 238-240. Κάποιος άνώνυμος κατηγορήσε τόν άνώνυμο

μέσω τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου Νερουλοῦ νὰ δοθεῖ στὸν Κοριτζᾶ μὴ ὑποτροφία ἀπὸ 1.500 φράγκα τὸ χρόνο ἀπὸ τὸν πατριώτη ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σούτσου¹. Ὁ Πίκκολος ἔστειλε στὸ «Λόγιο Ἑρμῆ» καὶ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου πρὸς τοὺς σπουδάζοντας στὸ Παρίσι Ἑστιάτη καὶ Κοριτζᾶ, στὴν ὁποία ἀναγγέλλει τὴ μεγάλη χειρονομία τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς ἀξίζει νὰ δημοσιευθεῖ σήμερα ἀκόμη μὴ φορά, καὶ γιὰ τὸ ἑλληνικὸ περιοδικὸ τῆς Βιέννης εἶναι σπανιότατο καὶ πολὺ δυσεῦρετο, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ περιέχει ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τοὺς Ἑλληνες φοιτητὲς πρὸς τοὺς σπουδάζοντες ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ στὸ Παρίσι καὶ ἐπρόκειτο κατόπιν νὰ διδάξουν σ' ἑλληνικὰ σχολεῖα².

Ἴδου τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς:

Κύριος Ἑστιάτη καὶ Κοριτζᾶ.

Ὁ ὑψηλότατος ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας κύριος Μιχαὴλ Σούτσος, ἀνὴρ τῷ ὄντι φιλογενῆς, θεωρεῖ τὴν ἡγεμονίαν του ὄργανον ὀφειλίας τῶν φιλάτων ὁμογενῶν, καὶ ποθεῖ μάλιστα νὰ βοηθῆ ἐκείνους, ὅσοι δύνανται νὰ πολλαπλασιάσουν ἔπειτα τὰ φῶτα τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα. Κελευσθεὶς ἐγὼ νὰ ἐρευνῶ, εἴ τινες ἐνδεεῖς σπουδάζουσιν εἰς τὴν φωτισμένην Ἑδρῶπην, καὶ πληροφορηθεὶς ἀπὸ τὸν ἐλλόγιμον κύριον Ν. Σ. Πίκκολον ὅτι ὑμεῖς σπουδάζετε εἰς Παρισίους, διὰ χρηματικῆν δὲ ἐνδειαν κινδυνεύετε νὰ διακόψετε τὴν συνέχειαν τῆς σπουδῆς σας, ἀπέφερα περὶ ὑμῶν εἰς τὸν ἡγεμόνα, ὅστις τιμῶν

(=Πίκκολο) γιὰ κολακεία καὶ ὑπερβολικοὺς ἐπαίνους ὅταν ἀνήγγειλε τὴ γενναία χειρονομία τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μ. Σούτσου, βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Ἀγαθαὶ πράξεις Ἑλληῶν, «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, σ. 502 κ.έ. Ὁ Πίκκολος ἀπαντᾷ στὶς 28 Σεπτεμβρίου στὰ γραφόμενα τοῦ ἐπικριτοῦ του καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν ἔχει δίκαιον, μάλιστα ἀναδημοσιεύει καὶ ἓνα μέρος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ πρὸς τοὺς Κοριτζᾶ καὶ Ἑστιάτη. Στὴν πλούσια βιβλιογραφία τοῦ Ν. Πίκκολου πρὸς δημοσίευσεν ἡ Τ. Ε. Κίριονα, Dr. Nicolas S. Piccolos. Études et documents inédits publiés à l' occasion du centenaire de sa mort (1865-1965), Sofia 1968, σ. 473-492 (τὸ βιβλίον περιέχει μελέτες στὴ βουλγαρικὴ μὲ περιλήψεις στὴ γαλλικὴ), θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ δύο ἀνώνυμες συνεργασίες τοῦ φιλολόγου Πίκκολου, πρὸς ἔστειλε ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸ «Λόγιο Ἑρμῆ» καὶ τὶς ὑπέγραψε μόνον μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα: Σ.(ἄββας).

1. Ὁ ἡγεμόνας Μιχαὴλ Σούτσος ἦταν ἓνας μεγάλος πατριώτης καὶ προτίμησε νὰ θυσιάσει τὸ πᾶν, νὰ χάσει θρόνον καὶ περιουσία, νὰ γίνῃ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ πολεμήσῃ πλὴν στοὺς Φιλικούς γιὰ τὴ λευτερίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς πατρίδας. Σχετικὰ μὲ τὴν πατριωτικὴν του δράσιν βλέπε Νέστορα Καμαρτιανοῦ, Ἡ συμβολὴ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σούτσου στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία, «Νέα Ἑστία», τ. 76, τεύχ. 898, 1 Δεκεμβρίου 1964.

2. Ὁ Πίκκολος μᾶς πληροφορεῖ στὶς 28 Σεπτεμβρίου 1820, ὅτι ὁ «ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας ἔστειλεν εἰς Παρισίους ἓνα νέον διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ζωγραφικὴν κατὰ θεωρίαν καὶ πρᾶξιν, μὲ διακοσίω χρυσῶν ταγίνιον», «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, σ. 675.

ἡμᾶς, καὶ θανατῶν τοὺς νέους τῆς Φιλοσοφίας Κλεάνθας, πέμπει πρὸς ἡμᾶς ἀνὰ χίλια πεντακόσια φράγκα βοήθειαν ἐτήσιον. Θέλετε τὴν λάβει παρὰ τοῦ φιλογενοῦς ἄρχοντος βαρόνου κυρίου Κωνσταντίνου Σακελλαρίου. Χαίρω διὰ ὑπουργῶν ἡγεμόνα εὐκρινῶς φιλογενῆ γίνομαι ὄργανον πράξεων ἐναρέτων. Χαίρω διὰ τὴν καλὴν ταύτην ἀφορμὴν λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γράψω πρὸς τοιοῦτους ὁμογενεῖς μου.

Ὁ ὁμογενὴς καὶ φίλος ἡμῶν
1820 Ἰακωβάκης Πίζος.

Ἐν Ἰασίῳ Ἰανουαρίου α΄,

Δὲν ξέρομε ἂν ὁ Κοριτζᾶς τελείωσε τὶς σπουδὲς τοῦ στοῦ Παρίσι, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ τὶς τελειώσει στοῦ τέλος τοῦ 1822. Ὁ Ἀθανάσιος Βογορίδης σὲ γράμμα τοῦ ἀπὸ τὸ Παρίσι πρὸς τὸν πρόην μητροπολίτη Ἰγνάτιο τῆς Οὐγγροβλαχίας, ἀναφερόμενος στὴ σχολὴ τοῦ Βουκουρεστίου καὶ στὰ σχέδια τοῦ νέου διευθυντῆ Βαρδαλάχου, γράφει διὰ αὐτὸς ζήτησε ὡς δάσκαλο τὸ Στέφανο Κανέλο καὶ προσθέτει: «εἰς διάστημα δύο χρόνων ἔχομεν καὶ ἑδῶ ἐτοιμοὺς ἄλλους δύο τὸν Κοριτζᾶν καὶ ἓνα κάποιον Ἐστιώτη»¹. Ἴσως ὁ Κοριτζᾶς νὰ μὴν κατόρθωσε νὰ τελειώσει τὶς σπουδὲς τοῦ στοῦ 1822, γιὰτὶ ἐν τῇ μεταξὺ εἶχε ἀρχίσει ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶχε περάσει τὸν Προῦθο καὶ ὁ εὐεργέτης τοῦ Κοριτζᾶ, ὁ ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ θρόνο τοῦ φεύγοντας στοῦ ἑξωτερικοῦ.

Ὁ φιλέλληνας Carl Iken γράφει διὰ τὸ Κοριτζᾶς καὶ ὁ Ἐστιώτης προσεκλήθησαν ὡς δάσκαλοι τῆς φιλοσοφίας στὴν Ἡγεμονικὴ Ἀκαδημία τοῦ Ἰασίου². Δὲν ἔχομε ὅμως καμιά ἄλλη ἐπιβεβαίωση καὶ νομίζομε διὰ τὸ σοφὸς Γερμανὸς κάνει λάθος. Τόσο ὁ Κοριτζᾶς, ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες νέοι ποῦ σπούδαζαν στὰ πανεπιστήμια τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅταν ἄκουσαν διὰ τὴν πατρίδα τοὺς ἐπαναστάτησε, βιάστηκαν νὰ κατέλθουν στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ πολεμήσουν στοῦ πλευρὸ τῶν συμπατριωτῶν τοὺς γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τῆς πατρίδας τοὺς.

Ὁ Κοριτζᾶς ἀποφάσισε νὰ κατέβει στὴν Ἑλλάδα, καὶ ὡς εἰδικὸς στὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικὰ, νὰ δώσει ὅλη τὴ βοήθειά του, ὅπου θὰ εἶχανε ἀνάγκη οἱ συμπατριῶτες του. Ὁ δάσκαλος Ἰ. Μακρῆς, ποῦ ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαῖα μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, σ' ἓνα γράμμα (20 Σεπτεμβρίου 1822) πρὸς

1. Πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Ἐστιώτη, ποῦ δημοσίευσε μιὰ μετάφραση ἐνὸς λόγου, «Περὶ φιλοσοφίας» τοῦ Γάλλου E. Thurot, βλ. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, σ. 694. Ὁ Ἐστιώτης καταγόταν ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, σπούδασε ἰατρικὴ στοῦ Παρίσι καὶ κατόπιν ἐγκαταστάθηκε στοῦ Βουκουρέστι, ὅπου ἄρχισε νὰ ἐξασκεῖ τὸ ἐπάγγελμα του. Ἔγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑξακουστοὺς γιατροὺς τῆς Βλαχίας, μάλιστα κατέλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιάτρου (protomedic). Πέθανε στίς 25 Ἰανουαρίου 1840 καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Βουκουρεστίου τὸν κήδευσαν μὲ μεγάλες τιμῆς.

2. Carl Iken, Leukothea, Λειψία 1825, τ. I, σ. 269.

τὸ φίλο του Γρηγόριο Κωνσταντᾶ στὴν Ἑλλάδα τοῦ γνωστοποιεῖ ὅτι τοῦ στέλνει ἀπὸ τὸ Παρίσι μερικά βιβλία: «μὲ τὸν εἰλικρινῆ φίλον μου κύριον Νικόλαον Κοριτζᾶν, ὅστις θὰ σ' ἐγχειρίσῃ καὶ τὴν παροῦσαν μου, καὶ τὸν ὅποιον συσταίνω εἰς τὴν ἀγάπην σου». Παρακάτω ὁ Μακρῆς μᾶς δίδει τὶς πολυτίμες αὐτὲς πληροφορίες γιὰ τὸν πατριώτη Κοριτζᾶ: «Ὁ ὁμογενὴς οὗτος εἰς τὴν ἐδῶ διατριβὴν του ἐνασχολήθη εἰς τὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικά, καὶ ἂν αἱ περιστάσεις ἦσαν διαφορετικαί, ἔπρεπε νὰ εἶναι πολλὰ κοινωφελῆς. Κατὰ τὸ παρὸν δὲ ἐνομίσαμεν ἐδῶ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ γείνη χρήσιμος, ἂν μάθῃ πῶς κατασκευάζωσι τὴν πυρίτιδα σκόνην, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεσκέφθη δύο φάμπρικας, καὶ ἂν εἶναι δυνατόν ἡμπορεῖτε νὰ κατασκευάσετε μίαν αὐτοῦ, ἢ τουλάχιστον συνδράμετέ τον διὰ νὰ διδάξῃ τὰ μαθηματικά. Μὲ τὸν αὐτὸν στέλλω δωρεὰν εἰς τὸ Γένος δύο ὄργανα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕν λέγεται ταξέψης, καὶ τὸ ἄλλο αὐθέψης, τὴν χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν αὐτῶν ἠξεύρει καὶ θὰ ἐκθέσῃ ὁ κύριος Κοριτζᾶς, σὺ δὲ θέλεις τὸν ὀδηγήσῃ πού πρέπει νὰ τὰ ἐγχειρίσῃ, καὶ ἐπειδὴ ταῦτα στέλλονται διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς δείγματα, θέλεις παρακινήσει τοὺς διοικοῦντας τὰ τοιαῦτα διὰ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰ τοιαῦτα ὄργανα διὰ τῆς ὀδηγίας τοῦ κυρίου Κοριτζᾶ εἰς τὰ τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης στρατεύματα ὡς πολλὰ χρήσιμα καὶ οἰκονομικά»¹.

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Κοριτζᾶς, προτοῦ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὸ Παρίσι γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐτοιμάστηκε πολὺ σοβαρὰ γιὰ νὰ ἡμπορέσει νὰ βοηθήσει στὸν ἐξοπλισμὸ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ποὺ μάχονταν ἐναντία τῶν τυράννων. Πότε ἔφθασε ὁ Κοριτζᾶς στὴν Ἑλλάδα δὲν ξέρομε. Στὶς ἀρχῆς Ὀκτωβρίου βρισκόταν ἀκόμη στὸ Παρίσι. Ὁ ἴδιος ὁ Ι. Μακρῆς γράφει στὸ φίλο του Γρηγόριο Κωνσταντᾶ στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1822: «ὅταν ἔλθῃ αὐτοῦ ὁ φίλος μου Νικόλαος Κοριτζᾶς (τὸν ὅποιον ἐσύστησα καὶ συσταίνω πάλιν εἰς τὴν ἀγάπην σου) θὰ ἔχῃς περισσοτέραν εὐκολίαν εἰς τὸ νὰ ἐξαποστέλλῃς ἐπιστολάς σου»².

Ὅταν ὁ Κοριτζᾶς, μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ Ἰ. Μακρῆ³, ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα γεμάτος ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀποφασιστικότητα νὰ βοηθήσει τοὺς Ἑλλήνες στὸν ἥρωικὸ ἀγῶνα τους, βρῆκε μιὰ ἀνέλπιστη ἀδιαφορία γιὰ τὰ μεγαλεπήβολα του σχέδια, γιατί οἱ μεγάλοι τῆς ἐποχῆς δὲν θέλησαν νὰ συνεργαστοῦν μαζί του καὶ νὰ ἀκούσουν τὶς πατριωτικὲς του συμβουλές. Γεμάτος λύπη

1. Βλ. Βαγγέλη Σκουβαρᾶ, Ὁ Φιλικὸς καὶ δάσκαλος Ἰωάννης Γ. Μακρῆς (Συμβολὴ στὴ βιογραφία του. Μὲ ἀνέκδοτα κείμενά του «Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου, 1874-1960», Ἀθῆναι 1960, σ. 514.

2. Βαγγέλη Σκουβαρᾶ, ἑ.ἀ., σ. 515.

3. Ὁ Μακρῆς βοήθησε τὸν Κοριτζᾶ ὅταν ἦταν στὸ Παρίσι μὲ χίλια πενήντα φράγκα, καὶ σημειώνει στὴ διαθήκη του αὐτὸ τὸ ποσὸ πού τοῦ τὸ χρεωστεῖ ὁ Νικόλαος Κοριτζᾶς, βλ. Δημητρίου Σερεμέτη, Ἡ διαθήκη τοῦ διδασκάλου Ἰωάννου Γ. Μακρῆ, «Ἀρμονόπουλος», Θεσσαλονίκη 1962, σ. 272.

καὶ ἀγανάκτηση ἐγκατέλειψε ἀπογοητευμένος τὴ μαχόμενη Ἑλλάδα καὶ ἀποσύρθηκε στὴν Κέρκυρα. Τὴν πληροφορία αὐτὴ μᾶς τὴ δίδει ὁ Νεόφυτος Βάμβας σ' ἓνα γράμμα του (Μάιος 1823) πρὸς τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῖ. Ὁ Βάμβας γράφει: «Ἐδῶ ἐγνώρισα καὶ τὸν δυστυχεῖ Κοριτζᾶν, ὅστις μὴν ὑλοφέρων νὰ βλέπη τὴν ἄλογιαν τῶν καλῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρησε καὶ ὑπάγει εἰς τὴν Κέρκυραν»¹.

Στὴν Κέρκυρα ὁ Κοριτζᾶς ἔμεινε ἓνα διάστημα² καὶ κατόπιν ἀναχώρησε γιὰ τὸ Βουκουρέστι ὅπου ὑπηρέτησε ὡς ἰδιωτικὸς δάσκαλος σὲ σπίτια βογιάρων. Ὁ γνωστὸς Ρουμάνος λογοτέχνης Ἰωάννης Ghica σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του, πρὸς τὸ φίλο του Βασίλη Alecsandri, μιλώντας γιὰ τοὺς ἰδιωτικούς δασκάλους τῆς χώρας, ἀναφέρει καὶ τὸν Κοριτζᾶ: «Γνώρισα τὸ σκληρὸ Κοριτζᾶ ποὺ σκότωνε στὸ ξύλλο τοὺς ἐξαδέλφους μου»³.

Στὰ 1832 ὁ Κοριτζᾶς βρισκόταν στὴ Γερμανία. Ἴσως στάλθηκε στὸ Μόναχο ἀπὸ τοὺς Ρουμάνους βογιάρους Γκίκα, Βραϊλῶη, Ρωσέτη, Καντακουζηνὸ κ.λ. γιὰ νὰ παρακολουθεῖ τοὺς νεαροὺς γιουὺς τους ποὺ σπούδαζαν στὸ Μόναχο καὶ νὰ τοὺς προφυλάγει ἀπὸ τὶς νεωτεριστικὲς ιδέες ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη καὶ οἱ ὁποῖες τρόμαζαν τοὺς συντηρητικούς Ρουμάνους βογιάρους. Στὸ Μόναχο σπούδαζαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ πολλοὶ Ρουμάνοι καὶ Ἕλληνες νέοι καὶ ὁ Κοριτζᾶς ἐπωφελήθηκε ἀπ' αὐτὴν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐγγράψει συνδρομητὲς στὸ βιβλίο «Πολιτικά παράλληλα» τοῦ Ἀθανασίου Χριστόπουλου ποὺ εἶχε ἔτοιμο γιὰ ἔκδοση.

Σ' ἓνα γράμμα του ποὺ ἔστειλε ὁ Κοριτζᾶς «ἀπὸ τὸ Μόναχον τῆς Βαβυρίας» στὸ φίλο του Μίνωβιτς, στὸ Σιμπίου, στίς 20 Αὐγούστου 1832, γράφει μεταξὺ ἄλλων: «σᾶς παρακαλῶ φροντίσετε νὰ στείλετε τὴν ἐσόκλειστον εἶδησιν εἰς τὸ Βρασοβὸ πρὸς κανέναν ἐκεῖ φίλον σας, διὰ νὰ τὴν δαίξῃ τοῖς ὁμογενέσι, ἂν θελήσουν νὰ γραφοῦν ὡς συνδρομηταὶ τοῦ ἀναγγελλομένου βιβλίου. Εἰπέτε τον ὁμως νὰ σᾶς στείλῃ τὰ δνόματα τῶν συνδρομητῶν διὰ νὰ γραφοῦν εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου κατὰ τὴν συνήθειαν». Καὶ παρακαλεῖ ἀκόμη τὸν Μίνωβιτς νὰ προσφέρει τοὺς «προσκυνησμούς» του στὸν ἄρχοντα σπαθάρη Ράλλην, ἂν βρίσκεται ἀκόμη στὸ Σιμπίου⁴.

Στὸ γράμμα τοῦ Κοριτζᾶ δὲν ἀναφέρεται ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου, ὁ ὁποῖος βέβαια ἦταν γραμμένος στὴν ἀγγελία του. Δὲν ἀμφιβάλλουμε ὁμως ὅτι πρόκειται γιὰ συνδρομητὲς στὸ βιβλίον τοῦ Χριστόπουλου «Πολιτικά παράλληλα». Ὁ κατάλογος συνδρομητῶν ποὺ δημοσιεύεται στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ

1. Βαγγέλη Σκουβαρᾶ, ἔ.α., σ. 514.

2. Βλ. μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ν. Σ. Πίκκολου ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὸ Παρίσι στίς 8 Ὀκτωβρίου 1825 πρὸς τὸ φίλο του Κ. Ἀσάπιο, Dr. Nicolas S. Piccolos. Études et documents..., σ. 440.

3. Joan Ghica, Scrisori către Alecsandri, Βουκουρέστι 1887, σ. 258.

4. Βιβλιοθήκη Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, ἀρχεῖο Χατζῆ Πόπ.

βιβλίου ἐρχεται νὰ ἐνιοχῆσει τὴν ὑπόνοιά μας. Βρίσκουμε ἐδῶ συνδρομητὲς ἀπὸ τέσσερες μόνον πόλεις: Κραϊόβα, Μόναχο, Μαρσίλια καὶ Παρίσι. Οἱ περισσότεροι εἶναι: «Οἱ εἰς Μόναχον σπουδάζοντες Ἑλληνας», μὲ 53 ἀντίτυπα, καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες τρεῖς πόλεις μόνον 57 ἀντίτυπα. Κανένας συνδρομητὴς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα! Ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν τοῦ Μονάχου εἶναι ὁ πλουσιότερος, γιατίι τὶς ἐγγραφές τὶς ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Κοριτζᾶς. Ὁ φίλος τοῦ Κοριτζᾶ στοῦ Βρασσοῦ ἴσως δὲν πέτυχε νὰ ἐγγράψει συνδρομητὲς, ἢ πιθανὸν ὁ κατάλογός του δὲν ἐφθασε ἐγκαίρως καὶ ὁ Κοριτζᾶς δὲν πρόφθασε νὰ τὸν δημοσιεύσει.

Θέλομε νὰ τονίσουμε ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Χριστόπουλου «Πολιτικά παράλληλα» δὲν τυπώθηκε μὲ χρήματα τοῦ συγγραφέα, παρά μὲ τὴ βοήθεια τῶν συνδρομητῶν, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων βρίσκεται ὁ πρῶν ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας Ἰωάννης Καρατζᾶς, μὲ 12 ἀντίτυπα, ὁ ὁποῖος θέλησε καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ δεῖξει ἀκόμη μιὰ φορά τὴν ἀγάπη του στὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλοτε στενοῦ συνεργάτη του καὶ τὴν ἐκτίμησή του γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Χριστόπουλου.

Δὲν γνωρίζομε πόσες σελίδες ἀνήγγελλε ὁ Κοριτζᾶς γιὰ τὰ «Πολιτικά παράλληλα», φαίνεται ὅμως ἔτι τὸ κείμενο τοῦ βιβλίου δὲν ἐφθασε τὶς σελίδες ποὺ νόμιζε καὶ γι' αὐτό, σὲ μιὰ εἰδοποίηση, ποὺ δημοσιεύει στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, γνωστοποιεῖ στοὺς ἀναγνώστες ὅτι «ἐπειδὴ ἐχρηιάσθησαν ὀλιγότερες κόλλες διὰ τὰ Παράλληλα ἀπ' ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν λογάριαζα, ἔκρινα, εἰς τοὺς ἀναγνώστας χαριζόμενος, νὰ τυπώσω μερικά ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ ἴδιου συγγραφέως. Ἐνα μὲν, διὰ νὰ τοὺς τέρψω ὀλίγον μὲ τῆς ποιήσεως τὴν ποικιλίαν, καὶ ἄλλο, ἐπειδὴ κ' ἐκεῖνα μετ' ὀλίγον τυπώνονται, νὰ ἰδῶ μαζὶ μὲ τοὺς φίλους τοῦ βιβλίου ποιοὶ χαρακτήρες προσφυνέστερα καὶ καλύτερα ταιριάζουν εἰς τὴν κομψότητα αὐτῶν τῶν ποιημάτων». Ὑπογράφει: «Ὁ ἐκδότης Ν. Κοριτζᾶς»¹. Ἡ εἰδοποίηση τοῦ Κοριτζᾶ μᾶς δείχνει πρῶτον τὴν τιμιότητά του (φοβούμενος μὴ τυχὸν οἱ συνδρομητὲς τὸν κατηγορήσουν ὅτι τὸ βιβλίο δὲν περιεῖχε τὸν ἀριθμὸ τῶν σελίδων ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ, πρόσθεσε καὶ ἄλλες σελίδες μὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ δράμα καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Χριστόπουλου)² καὶ δεύτερον ὅτι ἡ ἐκδοσις τῶν «Λυρικῶν» δημοσιεύθηκε στὰ 1833 μετὰ τὰ «Πολιτικά παράλληλα» καὶ ὄχι πρὶν, ὅπως νομίζει ὁ Γ. Βαλέτας³.

Τὰ λίγα στοιχεῖα ποὺ δόσαμε παραπάνω γιὰ τὸ βίο καὶ τὴ δράση τοῦ

1. Πολιτικά παράλληλα τοῦ ἀρχοντος λογοθέτου κυρίου Ἀθανασίου Χριστοπούλου, ἐν Παρισίοις 1833, σ. 173.

2. Οἱ Δημ. Γκίνης καὶ Βαλ. Μέξας δὲν σημειώνουν ὅτι ἐκδότης εἶναι ὁ Ν. Κοριτζᾶς, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, τ. 1, Ἀθήναι 1939, σ. 340.

3. Γ. Βαλέτας, ἔ.α., σ. 37.

ακούραστου Ν. Κοριτζά είναι ένα μικρό δείγμα τῆς μεγάλης μας ἐκτίμησης γιὰ τὸν πατριώτη καὶ μεγάλο θαυμαστή τοῦ Μακεδόνα ποιητῆ, γιατί με τὴν ἐπιμέλειά του, με τὴν ἐπιμονή του, με τοὺς κόπους του καὶ με τὴ βοήθεια τῶν φιλόμουσων συνδρομητῶν, πρόσφερε πολύτιμη ὑπηρεσία στὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ χάρις σ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες μποροῦν νὰ διαβάσουν σήμερα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τοῦ «Νέου Ἀνακρέοντα».

Βουκουρέστι

ΝΕΣΤΩΡ ΚΑΜΑΡΙΑΝΟΣ

R É S U M É

Nestor Camariano, Nikolas Koritzas, l'éditeur et biographe d'Athanasios Christopoulos.

L'auteur fournit quelques données biographiques, nonutilisées jusqu'à present, concernant l'homme de lettres Nicolas Koritzas. Il a étudié d'abord à l'École princière de Jassy, ensuite à l'Université de Paris, où il a reçu aussi une bourse de la part du prince régnant de Moldavie, Michel Soutzos. On ignore s'il a fini les études universitaires, parce qu'entre temps on fit éclater la révolution grecque de 1821, lorsque la jeunesse studieuse grecque des Universités européennes a quitté les salles d'étude afin de lutter aux côtés de ses compatriotes contre les oppresseurs turcs.

Avant de partir pour la Grèce, Koritzas s'est très sérieusement préparé, à Paris, dans le domaine de la fabrication du matériel de guerre, pour venir à l'aide des soldats grecs qui luttaient contre la tyrannie.

Malgré son enthousiasme et en dépit de toutes les lettres de recommandation présentées, Koritzas s'est trouvé, en Grèce, en présence d'une indifférence inattendue en ce qui concernait ses plans audacieux, vu que les dirigeants du pays, à l'époque, n'ont pas voulu écouter ses conseils patriotiques. Plein d'affliction et de révolte, il a quitté la Grèce en pleine révolution, se retirant dans l'île de Corfu, d'où il est parti, ensuite, pour Bucarest, où il a été engagé comme précepteur dans les maisons des boyards.

Dans la capitale de la Valachie, Koritzas a eu d'étroites liaisons d'amitié avec le Nouvel Anacréon de la Grèce, fait qui l'a déterminé à s'occuper de l'impression des poésies lyriques du poète macédonien, ainsi que de ses oeuvres posthumes, en les faisant accompagner d'une riche biographie du défunt, établie sur beaucoup de détails, directement obtenus du poète amplement admiré.